

Pár poznámok k prezentovaniu žien v jazykovej krajine vybraného areálu

S podporou Štúdia vznikla vďaka podpore Slovenskej agentúry pre výskum a vedu v rámci projektu APVV-18-0115

Petra Jesenská

KAA FF UMB

<https://www.ff.umb.sk/pjesenska/>

KONFERENCIA Odborná komunikácia v zjednotenej Európe

5. – 6. október 2022

Bibliografia

- BAJUSOVÁ, Miroslava. Vplyv nových médií a technológií na jazykovú krajinu Banskej Štiavnice. In *Od textu k prekladu XV. 2. časť : Linguistic Landscape*. (Eds. A. Ďuricová, J. Lauková). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021, str. 6 – 17. ISBN 978-80-7374-132-7
- BERNÁTOVÁ, Alexandra. 2022. *Females Presented in Public Spaces*. Banská Bystrica, 2022, 60 str. [Bakalárska práca]
- CVIKOVÁ, Jana. 2003. Nerodíme sa ako ženy a muži. In *Ružový a modrý svet. Rodové stereotypy a ich dôsledky*. (ed. J. Cviková a J. Juráňová) Bratislava : Záujmové združenie žien Aspekt, 2003, str. 9-46. ISBN 80-89140-02-5.
- DOBRÍK, Zdenko. 2021. Kognitívne a pragmatické aspekty jazykovej krajiny. In *Od textu k prekladu XV. 2. časť : Linguistic Landscape*. (Eds. A. Ďuricová, J. Lauková). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021, str. 18 – 23. ISBN 978-80-7374-132-7
- GAŠOVÁ, Zuzana. 2021. Rozmanitosť jazykovej krajiny Bratislavy. In *Od textu k prekladu XV. 2. časť : Linguistic Landscape*. (Eds. A. Ďuricová, J. Lauková). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021, str. 24 – 32. ISBN 978-80-7374-132-7
- KRŠKO, Jaromír. 2020. Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice). In: *Od textu k prekladu XIV*. (ed. A. Ďuricová). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020. str. 36 – 46. ISBN 978-80-7374- 129-3
- JESENSKÁ, Petra. 2020. Úvodné poznámky na margo výskumu jazykovej krajiny Národnej ulice v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIV*. (ed. A. Ďuricová). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020. str. 24 – 28. ISBN 978-80-7374- 129-3
- JURČÁKOVÁ, Edita. Obrazné pomenovania v jazykovej krajine mesta Banská Bystrica. In: *Od textu k prekladu XIV*. (ed. A. Ďuricová). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020. str. 29 – 35. ISBN 978-80-7374- 129-3
- LAUKOVÁ, Jana. 2020. Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica. In: *Od textu k prekladu XIV*. (ed. A. Ďuricová). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020. str. 47 – 54. ISBN 978-80-7374- 129-3
- LAUKOVÁ, Jana – MOLNÁROVÁ, Eva. 2021. Možnosti výskumu jazykovej krajiny (na príklade mesta Banská Bystrica). In *Lingua et vita : vedecký časopis pre výskum jazykov a interkultúrnej komunikácie* Fakulty aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave. - Bratislava : Ekonomická univerzita, 2021. Roč. 10/2, č. 20 (2021), s. 43-51. ISSN 1338-6743
- MOLNÁROVÁ, Eva. 2021. Multimodal aspects of the Banská Bystrica linguistic landscape. In: *AD ALTA*, Vol. 11, Issue 01 (11/01), June, 2021, str. 209 – 213. ISSN 1804-7890, ISSN 2464-6733 (Online). DOI number: doi.org/10.33543/1101
- MOLNÁROVÁ, Eva. 2020. Priezviská v logonymách (na príklade jazykovej krajiny Banskej Bystrice). In: *Od textu k prekladu XIV*. (ed. A. Ďuricová). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020. str. 60 – 66. ISBN: 978-80-7374- 129-3
- SATINSKÁ, Lucia. 2014. Jazyková krajina Bratislavy. In *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie : zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 6. – 7. 9. 2012 v Banskej Bystrici*. (Ed. V. Patráš). Banská Bystrica : Belianum, 2014, str. 157-167. ISBN 978-80-557-0731-0
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, Jana. 2020. *Rodovo symetrický jazyk v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí v kontexte európskej rodovej politiky a gender mainstreamingu*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2020, 346 s. ISBN 978-80-557-1697-8
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, Jana. 2020. K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaniu v súčasnej jazykovej krajine (Na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandémiou Koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove). In: *Od textu k prekladu XIV*. (ed. A. Ďuricová). Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020. str. 67 – 85. ISBN: 978-80-7374- 129-3

Výskumný cieľ štúdie

- zistiť výskyt použitia/nepoužitia, príp. obchádzania generického maskulína vo vybranom verejnom priestore,
- rozdiskutovať vplyv i možné dôsledky z toho vyplývajúce pre používateľov jazyka,
- tiež zistiť, či vo vybranom verejnom priestore dochádza ku kultivovaniu jazyka prostredníctvom jeho scitlivovania na báze rodu,
- neočakáva sa nadužívanie generického maskulína,
- domnienka: používatelia jazyka využívajú všetky známe prostriedky na referencie rodu osôb oboch pohlaví.

Posun v predmete skúmania JK na Slovensku

- skúmanie jazykovej krajiny (JK) na Slovensku prebieha od začiatku milénia a **výskumná pozornosť sa postupne posúva od všeobecných atribútov** (Gašová, 2021; Jesenská, 2020; Satinská, 2014; Molnárová, 2021) **k špecifickým črtám skúmania urbánnych areálov** (Štefaňáková, 2020);
- skúmanie esenciálnej klasifikácie (oficiálne vs neoficiálne znaky, bi-/tri-/multilingválnosť a pod.) a charakteristík multimodálnych znakov a nosičov (spôsob inštalácie, veľkosť fontu, materiál atď.) umiestnených v urbánnom priestore ustupujú do úzadia s cieľom tematizovať skúmanie konkrétnych aspektov JK, napr. obrazných pomenovaní (Jurčáková, 2020), použitia lokálnych nárečí ako nástroja expresivizácie (Krško, 2020), kontextu textu a obrazu vo vizuálnej semiotike (Lauková, 2020), priezvisk v logonymách JK (Molnárová, 2020), vplyvu nových médií a technológií na dynamiku JK (Bajusová, 2021) až po kognitívne a pragmatické aspekty JK (Dobřík, 2021) a pod.,
- väčšina takto zameraných slovenských výskumov prebieha v súčasnosti v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Bratislave a v Komárne.

JK

- Skúmanie slovenskej JK nadväzuje na svetový trend skúmania urbánneho priestoru megapolisu ako konceptu vytvoreného človekom pre človeka s mnohovrstevným zámerom. Slovenská JK nepozná pojem „veľkého mesta“ v globálnom význame. Bratislava, Košice, Komárno či Banská Bystrica sa nemôžu v nijakom ohľade porovnávať s takými aglomeráciami ako sú Toronto, Tokio, Mníchov či Londýn, teda mestá („cities“), v ktorých takéto skúmania prebiehajú a prinášajú zaujímavé výsledky týkajúce sa rozloženie mocenských síl na báze oficiálnej i neoficiálnej štruktúry multimodálnych znakov nosičov nachádzajúcich sa v JK spomínaných veľkomiest.

Predmet výskumu

- komerčné multimodálne znaky reklamných pútačov, vývesných štítov, plagátov a nápisov,
- multimodálne znaky neboli do výskumu vybrané náhodne – rod,
- predmetom záujmu sa stali rodovo podmienené jazykové znaky v danom **kontexte** vybraného priestoru,
- všímali sme si zastúpenie používania maskulína, feminína a iných (morfologicko-lexilálnych a obrazových) prostriedkov na označenie osôb v konkrétnom kontexte

Skúmaný areál – ESC v BB

Zdroj: <https://www.bystricoviny.sk/spravy/bystricka-europa-funguje-v-obmedzenom-rezime/>

Výskumné metódy

- efektívne osvedčili spojenia viacerých metód vrátane **pozorovania** a **rekognoskácie skúmaného areálu** s cieľom **zberu dát fotografických záznamov v elektronickej forme** uložených ako dokumenty JPG,
- na **zber dát** bolo použité mobilné zariadenie Apple XR pre jeho relatívne vysokú kvalitu projekcie, dostupnosť a jednoduchú ovládateľnosť s možnosťou ukladania dát v autorkinom archíve pre potreby ďalšieho výskumného spracovania,
- jednotlivé dokumenty museli byť zachytené tak, aby boli viditeľné a čitateľné všetky časti znaku,
- **identifikácia rodu alebo prípadných rodových stereotypov** v jazykovej a obrazovej rovine predchádzala **kvalitatívnej analýze** s následnou **interpretáciou výsledkov** s úmyslom **vyvodenia** konkrétnych **záverov**.

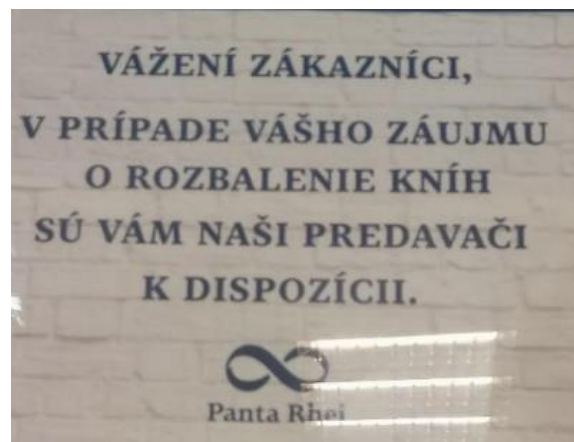
Priebeh sondážneho výskumu v ESC a zistenia

- zber elektronických dát: jar a na jeseň v roku 2022;
- komerčné znaky, t.j. bottom-up nosiče, resp. neoficiálne parolové použitie jazyka pomocou ktorého sa prevádzky snažili osloviť klientelu, príp. rozšíriť rady kolegov a kolegýň prostredníctvom zverejnenia ponúk pracovných miest;
- zapojenie študentky učiteľstva anglického jazyka a literatúry v kombinácii s učiteľstvom slovenského jazyka a literatúry na FF UMB v BB, ktorá pod odborným vedením autorky štúdie riešila zadanie svojej bakalárskej práce (Bernátová, 2022, 60 str.)

Použitie generického maskulína

- Panta rhei
- Datart
- Ermaan
- H & M
- CCC

„vážení zákazníci“, „naši predavači“, „katalánski autori“, „asistent predaja“, „člen klubu“, „členovia“

?

Rozpor v semiotike jazyka a obrazu
umocňuje rodový stereotyp o „neschopných vodičkách“

„Nikdy neviete, na aký typ vodiča
narazíte“

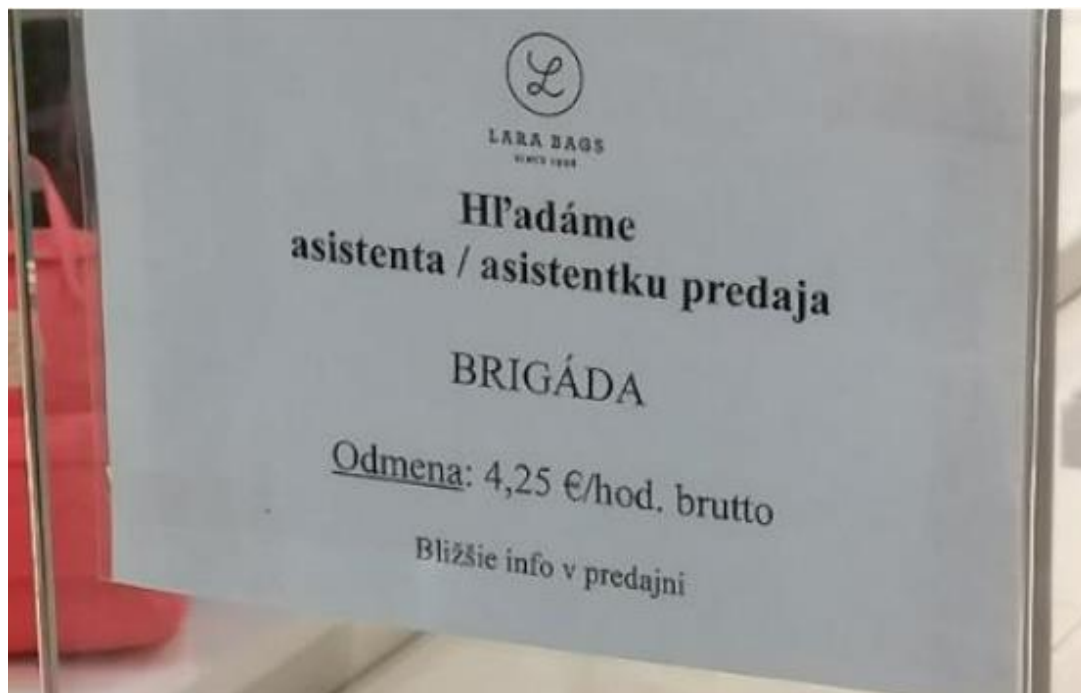
Kontext : vodič = vodička

Inkluzívny prístup

s maskulínom na prvom mieste (pred lomkou) – nikdy nie opačne
feminínium funguje ako akýsi doplnok

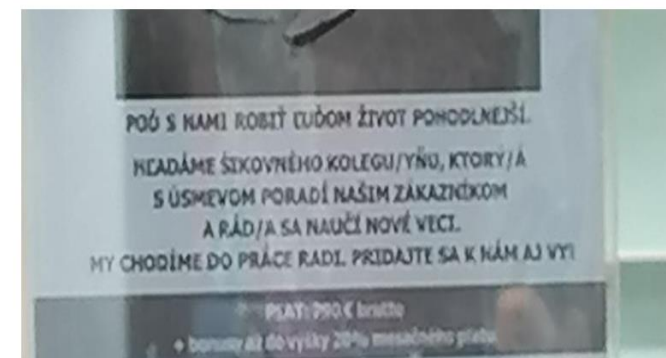
„asistent / asistentka“

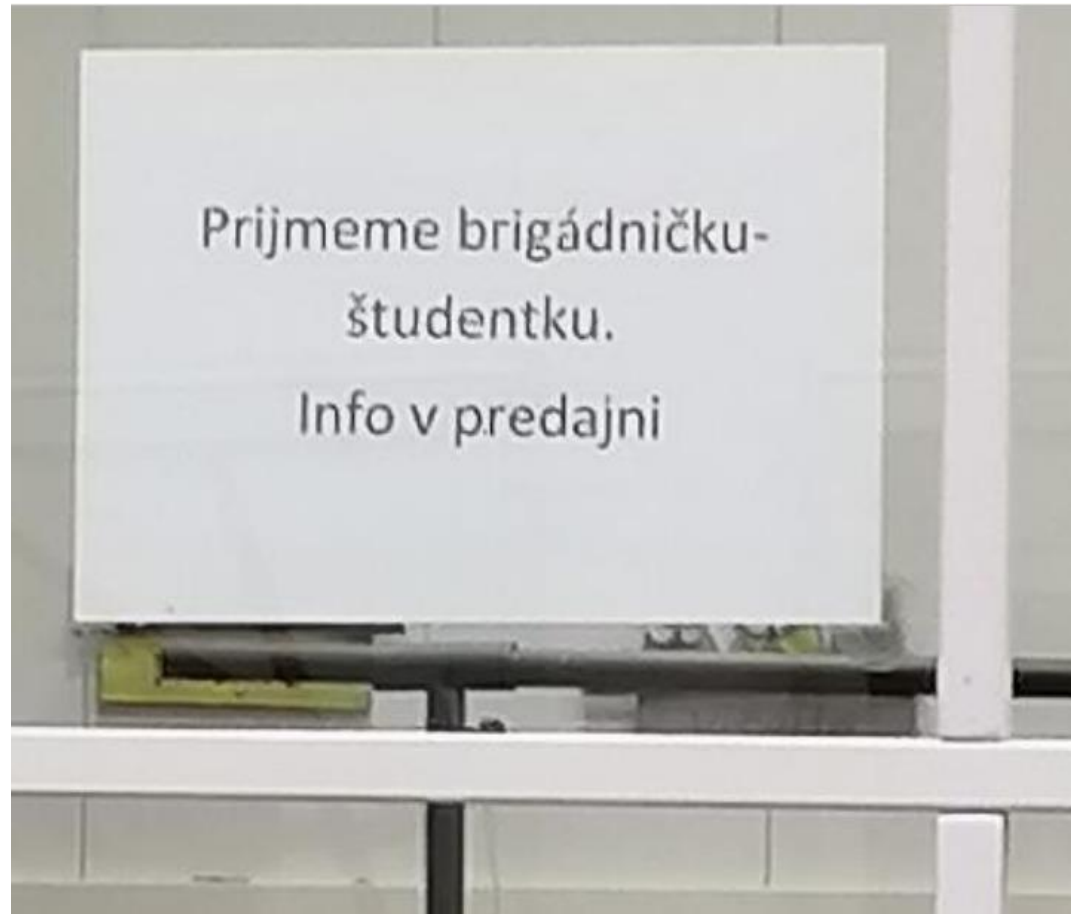
„asistent/-ka predaja“,

„kolega/-yňa“,

„rád/a sa učí nové veci“

Explicitné verbalizovanie ženského rodu na úkor generického
maskulína
- pozitívna diskriminácia?

Zistenia

komerčné znaky (nápisy, obrazy a pod.) využívali všetky dostupné jazykové a v niektorých prípadoch aj ilustratívne prostriedky na označenie rodu osôb prostredníctvom:

- generického maskulína („hľadáme asistenta predaja“, „katalánski autori“, „členovia“),
- rodovo neutrálneho jazyka („...pre osoby“),
- rodovo cieleného jazyka („prijmeme brigádničku-študentku“),
- rodovo vyváženého jazyka s rovnomerným inkluzívnym zastúpením oboch rodov („asistent/-ka predaja“, príp. „asistent / asistentka“).

Interpretácia a diskusia

- **Zber dát v ESC v Banskej Bystrici prebiehal začiatkom roku 2022, t.j. v dobe doznievajúcich protipandemických opatrení, ktoré ovplyvnili obsahovú skladbu údajov.**
- Výskum ukázal **signifikantné prepojenie jazykovej stránky JK s dôležitosťou kontextualizácie prepojenia s vizuálnym aspektom multimodálneho znaku**, ktoré sa v dvoch prípadoch nachádzali v sémantickom rozpore.
- Na úrovni systémovej lingvistiky zohrávala dôležitú rolu najmä rovina morfo-lexikálna so silným dopadom na sémantiku výpovede.
- V prípade zaužívaných výrazov generického maskulína („vážení zákazníci“, „pre členov“ a pod.) je zrejmé, že ide o ekonomizáciu textu a priestoru, príp. prevádzka nepovažovala špecifikum rodu za podstatné aj za cenu zneviditeľnenia ženského rodu.
- V prípade explicitného vyjadrenia (prijmeme „asistenta“, príp. hľadáme „brigádničku-študentku VŠ) možno tento postup vysvetliť ako zámer s cieľom personálne posilniť pracovný kolektív o konkrétneho človeka konkrétneho pohlavia (z akýchkoľvek dôvodov). Resp. v prípade generického maskulína možno prístup vysvetliť ako ekonomizujúci prvok zahrňujúci oba rody alebo ako zámer prijať na konkrétne pracovné miesto muža („asistenta“). V prípade explicitne vyjadreného feminína možno tento prístup vysvetliť ako formu pozitívnej diskriminácie na úkor generického maskulína.
- Vyskytli sa prípady inkluzívneho prístupu k jazyku: „hľadáme asistenta / asistentku“ s ekonomizujúcim variantom „asistenta/-ku“, pričom maskulínium sa nachádzalo na prvom mieste pred lomkou, za ktorou nasledovalo feminínium (nikdy nie opačne).
- Otvorená ostáva otázka zmysluplnosti kvantitatívnej analýzy prístupu k použitiu rodu v jazyku v komerčnej sfére skúmaného areálu. Ukázalo sa, že používatelia jazyka využívajú jazykové prostriedky v plnej miere tak, ako im vyhovujú a ako zodpovedajú ich skúsenostiam a konvenciám. Či v prípade generického maskulína a/alebo explicitne použitého feminína zohráva rolu rodový stereotyp, by bolo v rovine špekulácií.

Záver

- Cieľom štúdie bolo **zistiť, ako používatelia jazyka narábajú s generickým maskulínom vo vybranom verejnom priestore prostredníctvom komerčných multimodálnych znakov** (plagátov, vývesných štítov a pod.) a **rozdiskutovať jeho následný vplyv i možné dôsledky z toho vyplývajúce pre používateľov jazyka.**
- Cieľom bolo tiež zistiť, **či vo vybranom verejnom priestore dochádza ku kultivovaniu jazyka prostredníctvom jeho scitlivovania na báze rodu.**
- Sondáž ukázala **autonómne narábanie s jazykom a individuálny prístup v závislosti od potrieb jednotlivých prevádzok.**
- **Výlučné používanie ani nadužívanie generického maskulína sa nepotvrdilo.** A teda náš predpoklad o rozumnom narábaní s generickým maskulínom a využívaní známych jazykových prostriedkov na odkazovanie oboch rodov osôb sa potvrdil prostredníctvom zistení po aplikovaní kvalitatívnej analýzy.
- Vysoký výskumný potenciál nachádzame v komparatívnych možnostiach s podobným nákupným centrom v inej aglomerácii, príp. vo viacerých mestách súčasne.

ĎAKUJEM ZA POZORNOST

petra.jesenska@umb.sk